

Kungen och krisen 1941

I några inlägg i pressen har kungens ställning under kriget ånyo upptagits till debatt. Utgångspunkten är ett uttalande av statsrådet Gustav Möller i en minneskrift över Per Albin Hansson. Hr Möller försvaret samlingsregeringens och dess ledares politik under krigsåren och skriver i detta sammanhang bland annat: "Det fanns ett par gånger allvarlig risk för en regeringskris, den svåraste då det tyska kravet på genomfart genom Sverige till Finland av en division ställdes. Den stora fara, som en regeringskris skulle gjort akut, var att samlingsregeringen skulle ha ersatts med en klart till sin anda tysksinnad regering. Denna fara gjorde även de medlemmar som voro bestända motståndare till Tysklands krav mycket betänksamma mot att dra de yttersta konsekvenserna av sin hållning." Dessa satsar kan knappast tolkas annat än som ett påstående om att monarken, därest regeringen i juni 1941 vägrat godta Tysklands krav eller avgått, varit beredd eller åtminstone benägen att utnämna en tyskvänlig ministär, alltså en regering som i förhållande till det svenska folket och den svenska riksdagen skulle ha varit en kampregering, i förhållande till Tyskland en eftergifts- eller rent av en vasallregering. Hr Möller hänvisar på ett annat ställe i sin artikel till att han är bunden av statsrådsedens ord "att icke yppa vad hemligt hållas skall"; härmed antydes att han på grund av sin ed är hindrad att göra ytterligare avslöjanden.

Om kungens och regeringens inbördes förhållande vid beslutet om transitering av en tysk division från Norge till Finland år 1941 har de mest skilda rykten varit i omlopp. Det har påståtts att kungen starkt understött det tyska kravet på genomfart och hotat med abdikation om regeringen reste motstånd; enligt vissa uppgifter skulle kronprinsen ha anslutit sig till kungens

ståndpunkt och för sin del framfört abdikationshot. Inför kungahusets hållning, som medförde risk för en ödesdiger kris, hade enligt denna version regeringen motvilligt böjt sig. Enligt ett annat rykte skulle kungen ha varit beredd att avskeda regeringen och utnämna en ny regering, redo att godta Tysklands fordran; det talas till och med om en redan förberedd appell från kungen till folket för att stödja den nya kungaministären. En tredje version av händelseförloppet går ut på att nu berörda rykten är fullständigt grundlösa. Möjligen skulle ministären eller i varje fall dess ledare ha misstolkat vissa uttalanden av monarken såsom innebärande hot om abdikation eller om utnämning av ny regering. Det saknas icke heller påståenden om att ministären eller vissa av dess medlemmar skulle ha sökt skydd bakom den populäre monarken genom att utåt framställa honom som den drivande kraften i eftergiftspolitik. Dagens Nyheter vill påpeka att det är fråga om rykten, vilkas sanningshalt det för närvarande är omöjligt att bedöma.

En närmare offentlig diskussion av dessa rykten har av naturliga skäl, bland annat den totala bristen på fasta hållpunkter, icke förekommit. Efter statsrådet Möllers förklaring är det emellertid i längden omöjligt att hålla frågan i mörker. Hr Möllers utsago innebär, det bör än en gång fastslås, att en person, som 1941 var och ännu är medlem av statsrådet, tydligt, om också indirekt, anklagar monarken för att denne, om regeringen icke gett med sig i frågan om genommarsch, skulle ha ersatt den parlamentariska ministären med en oparlamentarisk, "till sin anda tysksinnad regering". Kungen skulle alltså ha varit beredd att gå vida längre än vid den s. k. borggårdskuppen 1914, då kungaministären Hammarskjöld i varje fall kunde räkna på majoritet i första kammaren och därjämte genom upplösning av andra kammaren kunde stärka sin ställning. Monarkens uttalande på åttifemårsdagen 1943, enligt vilket han under kriget sökt "genom ett personligt ingripande vid flera tillfällen hjälpa landet ur stundens svårigheter", skulle få en långt mera ominös karaktär än man tidigare ansett.

Är anklagelsen riktig, bör den icke blott slungas ut i största allmänhet, utan även konkretiseras och ordentligt styrkas. Den gäller, det bör framhållas, icke blott kungen, utan i viss mån den regering som hittills bevarat tystnad kring fallet och vars främste medlem vid flera tillfällen, särskilt markerat på kungens åttifemårsdag, intygade hans konstitutionella sinnelag. Är anklagelsen oriktig, bör det starkaste klander riktas mot den minister som anklagat; det synes orimligt att han skulle kunna stanna i sin ställning som statsråd. Under alla förhållanden bör klarhet skapas. Då ingäen-

de publicitet sprides kring en råd enskildas och lägre tjänstemäns förhållanden under krigsåren, vore det oförsvarligt och olidligt om kungens och statsrådets uppträdande skulle ställas utanför belysning och debatt.